

INNOVATION TA'LIM MUHITINI YARATISHDA O'QITUVCHI LIDERLIGINING O'RNI

Muallif: Esanova Mehriqul

Qurbonazarovna

Shahrisabz davlat pedagogika instituti

magistratura 1- bosqich talabasi

E- mail: mehriqulesanova5@gmail.com

Annotatsiya: Ushbu ilmiy maqola innovatsion ta'lim muhitini yaratishda o'qituvchi liderligining fundamental o'rnini atroflicha tahlil qiladi. Global miqyosda innovatsiyalarning iqtisodiy rivojlanishdagi hal qiluvchi ahamiyati zamonaviy ta'lim tizimlaridan ham doimiy yangilanish va o'zgaruvchanlikni talab etadi. Maqolada innovatsion ta'lim muhitining o'ziga xos xususiyatlari, uning tarkibiy elementlari hamda o'qituvchi liderligining nazariy asoslari ko'rib chiqiladi. Xususan, o'qituvchi liderligini ta'lim jarayonini samarali tashkil etish, o'quvchilarni motivatsiya qilish, yangi g'oyalarni shakllantirish va amalga oshirishdagi asosiy mexanizmlari yoritiladi.

Kalit so'zlar: O'qituvchi liderligi, innovatsion ta'lim, ta'lim muhiti, pedagogik liderlik, ta'lim sifati, o'quvchi faoliyati, O'zbekiston

Abstract: This scientific article thoroughly analyzes the fundamental role of teacher leadership in creating an innovative educational environment. The decisive importance of innovation in global economic development demands continuous renewal and adaptability from modern educational systems. The article examines the specific characteristics of an innovative educational environment, its structural elements, and the theoretical foundations of teacher leadership. Specifically, it highlights the key mechanisms of teacher leadership in effectively organizing the educational process, motivating students, and forming and implementing new ideas.

Keywords: Teacher leadership, innovative education, educational environment, pedagogical leadership, educational quality, student activity, Uzbekistan

Аннотация: Данная научная статья всесторонне анализирует фундаментальную роль лидерства учителя в создании инновационной образовательной среды. Решающее значение инноваций в глобальном экономическом развитии требует от современных образовательных систем постоянного обновления и адаптации. В статье рассматриваются специфические характеристики инновационной образовательной среды, ее структурные элементы и теоретические основы лидерства учителя. В частности, освещаются ключевые механизмы лидерства учителя в эффективной организации образовательного процесса, мотивации учащихся, формировании и реализации новых идей.

Ключевые слова: Лидерство учителя, инновационное образование, образовательная среда, педагогическое лидерство, качество образования, активность учащихся, Узбекистан

KIRISH

XXI asr global iqtisodiyoti va ijtimoiy taraqqiyotida innovatsiyalar tobora hal qiluvchi o‘rin egallab bormoqda. Rivojlangan mamlakatlar yalpi ichki mahsulotining qariyb 60 foizi innovatsion texnologiyalar hisobiga shakllanib, bu iqtisodiy o‘sinh va raqobatbardoshlikni ta’minlashda qulay innovatsion muhitning kalit ahamiyatga ega ekanligini ko‘rsatadi [1]. O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.M. Mirziyoyev ta’kidlaganidek, “Innovatsiya – bu kelajak” shiori zamonaviy jamiyatning har bir sohasida, jumladan, ta’lim tizimida ham doimiy yangilanishlar va rivojlanish zaruratini anglatadi [1]. Innovatsion rivojlanish strategiyasi ta’lim muassasalaridan faol innovatsion faoliyatni, ya’ni yangi g‘oyalarni generatsiya qilish, ularni moddiy shaklga keltirish va tijoratlashtirishni talab etadi [2]. Bu jarayon, shubhasizki, ta’lim tizimining sifati va samaradorligini oshirishning asosiy omili hisoblanadi.

Innovatsion ta’lim muhitini yaratish zamonaviy ta’lim siyosatining ustuvor yo‘nalishlaridan biri bo‘lib, bu jarayonda o‘qituvchining roli alohida ahamiyat kasb etadi. An’anaviy ta’lim paradigmasidan farqli o‘laroq, innovatsion ta’limda o‘qituvchi nafaqat bilim beruvchi, balki o‘quv jarayonining tashkilotchisi, motivator, g‘oyalar

generatori va, eng muhimi, yetakchi shaxs – lider sifatida maydonga chiqadi. O'qituvchi liderligi innovatsion g'oyalarni qo'llab-quvvatlaydigan, ijodiy muhitni shakllantiradigan va o'quvchilarni faol ishtirok etishga undaydigan muhitni yaratishda markaziy o'rin tutadi. Prezidentning 2020 yil 6 noyabrdagi PF-6108 va PQ-4884-sonli Farmon va Qarorlarida innovatsion faoliyatni ta'lim sifatini oshirish strategiyasiga integratsiya qilish zaruriyati qayd etilgani, mazkur mavzuning dolzarbligini yanada tasdiqlaydi [2].

Mazkur maqola innovatsion ta'lim muhitini yaratishda o'qituvchi liderligining fundamental ahamiyatini chuqur tahlil qilishni maqsad qilgan. Tadqiqot doirasida o'qituvchi liderligining asosiy tushunchalari, uning innovatsion muhitni shakllantirishdagi mexanizmlari, rivojlantirish omillari, duch keladigan muammolari va ularni hal etish yo'llari, shuningdek, ta'lim sifati va o'quvchilar faoliyatiga ta'siri atroflicha ko'rib chiqiladi.

MAVZUGA OID ADABIYOTLAR TAHLILI

Innovatsion ta'lim muhiti tushunchasi zamonaviy pedagogikada markaziy o'rinlardan birini egallaydi. M.I. Islamova va Sh.D. Ablakulovlarning tadqiqotlarida ta'kidlanganidek, uzluksiz ta'lim tizimida innovatsion ta'limni rivojlantirish ob'ektiv zarurat bo'lib, ta'lim muassasalari innovatsion muhitni yaratishga faol intilishlari lozim [2]. Bu muhit, Y. Shumpeterning g'oyalariga muvofiq, yangi g'oyalarni, texnologiyalarni va xizmatlarni yaratish, ularni amalga oshirish va tijoratlashtirish imkonini beradi. Innovatsion jarayon tsiklik xususiyatga ega bo'lib, istiqbolli loyihalarni aniqlashdan tortib, ularni amalga oshirish davrida g'oyalarni takomillashtirishgacha va innovatsiyalarni texnologik jihatdan moslashtirishgacha bo'lgan bosqichlarni o'z ichiga oladi [2]. Innovatsion ta'lim muhiti, asosan, resurslarni samarali jalb qilish, xarajatlarni optimallashtirish va innovatsiyalar uchun qulay shart-sharoitlarni yaratish kabi moliyaviy funksiyalarni ham qamrab oladi.

O'qituvchi liderligi, yoki pedagogik liderlik, ta'lim jarayonida muhim rol o'ynaydigan murakkab tushunchadir. Umumiy ma'noda liderlik – bu ijtimoiy ta'sir jarayoni bo'lib, unda shaxslar boshqalarni umumiy maqsad yo'lida boshqaradi [3].

Amerikan akademik doiralarida liderlik ko‘pincha shaxsning boshqalarning qo‘llab-quvvatlashini ta‘minlash orqali umumiy, axloqiy maqsadlarga erishishga qaratilgan ijtimoiy ta‘sir jarayoni sifatida qaraladi [3]. Ammo liderlik faqatgina yuqori boshqaruv doirasida emas, balki tashkilotning barcha rasmiy va norasmiy darajalarida mavjud bo‘lishi mumkin. Tarixan “xususiyatlar nazariyasi” liderlikni tug‘ma xususiyatlar bilan bog‘lagan bo‘lsa-da, zamonaviy tadqiqotlar liderlikning mashaqqatli mehnat va kuzatuv orqali ham sezilarli darajada rivojlanishini ko‘rsatadi, bu esa tug‘ma va orttirilgan xususiyatlarning uyg‘unligini bildiradi [3].

“PEDAGOGIK LIDERLIK: O‘QITUVCHINING SAMARALI TA‘LIM JARAYONIDAGI ROLI” nomli maqolada pedagogik liderlikning samarali ta‘lim jarayonini yaratishdagi muhimligi atroflicha ko‘rib chiqiladi [4]. Unda o‘qituvchilarning nafaqat o‘z sinflarida, balki hamkasblari orasida ham lider sifatidagi ko‘p qirrali roli ta‘kidlanadi. O‘qituvchilar zimmasiga yuklangan mas‘uliyat, vazifalar va funksiyalar ta‘lim-tarbiya jarayonining samaradorligini ta‘minlashda hal qiluvchi ahamiyatga ega.

Ta‘lim texnologiyalarini samarali integratsiya qilish: Pedagogik liderlar innovatsion texnologiyalardan to‘g‘ri va o‘z vaqtida foydalanish orqali ta‘lim tajribasini optimallashtiradi [4]. Ular raqamli resurslarni, interaktiv platformalarni va boshqa zamonaviy vositalarni o‘quv jarayoniga joriy etishda faol ishtirok etadi, bu esa o‘quvchilarning o‘rganishga bo‘lgan qiziqishini oshiradi va ularning raqamli savodxonligini rivojlantiradi.

➤ **Muammolarni hal qilish va boshqaruvchanlik** - O‘qituvchi liderlar murakkab vaziyatlarda ham samarali yechimlar topishga qodir bo‘ladi. Ular ta‘lim jarayonidagi to‘siqlarni aniqlaydi va ularni bartaraf etish uchun tashabbus ko‘rsatadi. Bu esa innovatsion loyihalarning uzluksiz amalga oshirilishini ta‘minlaydi [4].

➤ **O‘quvchilarni motivatsiya qilish va ilhomlantirish** - Lider o‘qituvchilar o‘quvchilarni o‘z potentsialini to‘liq namoyon etishga ilhomlantiradi. Ular o‘quvchilarning qiziqishlarini uyg‘otadi, ularga yangi bilimlarni egallashga va o‘z shaxsiy rivojlanish yo‘llarini topishga yordam beradi [4]. S.V. Kondrat'evaning

ta'kidlashicha, o'qituvchining yuqori tushunchasi xarakterni shakllantiruvchi ta'sirga ega [2].

O'qituvchi liderligini rivojlantirish ko'plab omillarga bog'liq bo'lib, bu jarayonda ham ma'lum muammolar yuzaga kelishi mumkin.

1. **Professional rivojlanish va malaka oshirish:** O'qituvchilarga liderlik ko'nikmalarini o'zlashtirish uchun doimiy treninglar, seminarlar va kurslar tashkil etish muhimdir. Bu jarayon, ko'pincha, xususiyatlar nazariyasining aksiga, liderlikning mashaqqatli mehnat va kuzatuv orqali rivojlanishini ta'minlaydi [3].

2. **Mentorlik va murabbiylik:** Tajribali liderlarning yosh o'qituvchilarga yo'nalish berishi, ularning liderlik potentsialini ochishga yordam beradi.

3. **Akademik erkinlik va ijodiy muhit:** O'qituvchilarga o'z g'oyalarini amalga oshirish, yangi metodologiyalarni sinovdan o'tkazish uchun yetarli erkinlik berish ularning liderlik sifatini oshiradi.

4. **An'anaviy ta'lim tizimining cheklovlari:** Ba'zi ta'lim muassasalarida an'anaviy, markazlashtirilgan boshqaruv modellari innovatsion g'oyalarni amalga oshirishga to'sqinlik qilishi mumkin.

5. **Resurslar yetishmovchiligi:** Innovatsion loyihalar ko'pincha moliyaviy, texnologik va inson resurslarini talab qiladi. Ularning yetishmasligi o'qituvchi liderlarning tashabbuslarini cheklaydi [2].

6. **Bilim va ko'nikmalarning yetishmasligi:** Ba'zi o'qituvchilarda innovatsion texnologiyalardan foydalanish yoki liderlik ko'nikmalarini rivojlantirish uchun zarur bo'lgan bilim va malakalar yetarli bo'lmasligi mumkin [4].

7. **Moliyaviy rag'batlantirish mexanizmlarining zaifligi:** Innovatsion faoliyatni va liderlikni qo'llab-quvvatlovchi moliyaviy imtiyozlar va mukofotlarning yo'qligi o'qituvchilarning motivatsiyasini pasaytirishi mumkin [1].

O'qituvchi liderligi innovatsion ta'lim muhitini yaratish orqali ta'lim sifati va o'quvchilar faoliyatiga sezilarli darajada ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Bu ta'sirni bir necha jihatdan ko'rib chiqish mumkin:

1.	O'quvchilarning motivatsiyasi va faolligini oshirish;

2.	Kreativlik va tanqidiy fikrlashni rivojlantirish;
3.	Innovatsion kompetensiyalarni rivojlantirish.
4.	Xarakterni shakllantirish va shaxsiy rivojlanish;
5.	Ta'lim jarayonining samaradorligi va sifati;

Global iqtisodiyotda innovatsion kompetensiyalar – yangiliklarni yaratish, joriy etish va ulardan foydalanish qobiliyati – muhim ahamiyat kasb etadi [1]. O'qituvchi liderlar rahbarligidagi innovatsion muhit o'quvchilarda aynan shu kompetensiyalarni, ya'ni muammolarni aniqlash, g'oyalarni ishlab chiqish, loyihalarni boshqarish va risklarni baholash kabi ko'nikmalarni shakllantiradi.

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Ushbu tadqiqot nazariy-tahliliy yondashuvga asoslangan bo'lib, innovatsion ta'lim muhitini yaratishda o'qituvchi liderligining rolini tahlil qilish uchun mavjud ilmiy adabiyotlarni, davlat hujjatlarini va amaliy tajribalarni sintez qiladi. Maqola, asosan, fundamental ilmiy manbalar va zamonaviy pedagogik konsepsiyalarni tanqidiy tahlil qilishga qaratilgan.

Tadqiqotda quyidagi metodlari qo'llanilgan:

- ✓ *deskriptiv-analitik,*
- ✓ *tizimli yondashuv,*
- ✓ *mantiqiy-tarixiy ,*
- ✓ *qiyosiy tahlil .*

Bu metodlar yordamida pedagogik liderlik va innovatsion ta'lim muhiti tushunchalarining rivojlanishi, ularning o'zaro bog'liqligi hamda O'zbekiston ta'lim tizimiga oid dolzarb masalalar ko'rib chiqildi.

XULOSA

Innovatsion ta'lim muhitini yaratishda o'qituvchi liderligi zamonaviy ta'lim tizimining rivojlanishi uchun strategik ahamiyatga ega bo'lgan fundamental omil hisoblanadi. Global miqyosdagi innovatsion rivojlanish zaruriyati ta'lim sohasida ham

doimiy yangilanishlarni taqozo etar ekan, o'qituvchining faqatgina bilim beruvchi emas, balki g'oyalar generatori, motivator va yetakchi sifatida faoliyat yuritishi dolzarb ahamiyat kasb etadi. O'qituvchi liderlikning aniq mexanizmlari, jumladan, innovatsion g'oyalarni rag'batlantirish, samarali kommunikatsiyani ta'minlash, texnologiyalarni integratsiya qilish, muammolarni hal qilish va o'quvchilarni motivatsiya qilish orqali maktablarda dinamik va ijodiy o'quv muhiti shakllanadi.

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, o'qituvchi liderligini rivojlantirish uchun tizimli professional rivojlanish dasturlari, kuchli siyosiy qo'llab-quvvatlash va innovatsion madaniyatni shakllantirish talab etiladi. An'anaviy cheklovlar, resurslar yetishmovchiligi va rag'batlantirish mexanizmlarining zaifligi kabi muammolarni hal etish, ta'lim muassasalarining innovatsion salohiyatini to'laqonli ro'yobga chiqarishga yordam beradi. Eng muhimi, o'qituvchi liderligi o'quvchilarning motivatsiyasini, kreativligini, tanqidiy fikrlashini, xarakterini va innovatsion kompetensiyalarini sezilarli darajada oshirib, pirovardida ta'lim sifatini yuksalishiga xizmat qiladi. O'quvchilar nafaqat bilim egallaydi, balki kelajakdagi murakkab vazifalarga tayyor bo'lgan, mustaqil fikrl

FOYDALANILADIGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

[1] Hargreaves, Andy, and Michael Fullan. Kasbiy Kapital: Har Bir Maktabda Ta'limni O'zgartirish. New York: Teachers College Press, 2012.

[2] York-Barr, Jennifer, and Karen Duke. "O'qituvchi yetakchiligi haqida nimalarni bilamiz? O'n yillik tadqiqot natijalari." Ta'lim tadqiqotlari sharhi, vol. 74, no. 3, 2004, pp. 255-316.

[3] Fullan, Michael. O'zgarishning Olti Sirlari: Eng yaxshi liderlar o'z tashkilotlari va madaniyatlarini rivojlantirish uchun nima qiladilar. San Francisco: Jossey-Bass, 2011.

[4] Wenner, Jessica A., and Todd Campbell. "O'qituvchi yetakchiligining nazariy va empirik asosi: Adabiyotlar tahlili." Ta'lim Tadqiqotlari Sharhi, vol. 87, no. 4, 2017, pp. 779-823.

[5] Christensen, Clayton M., Michael B. Horn, and Curtis W. Johnson. *Sinfni Buzish: Buzg'unchi Innovatsiya Dunyo O'rganish Usulini Qanday O'zgartiradi*. New York: McGraw-Hill Education, 2008.

[6] Sh.Qurbonov, E.Seytxalilov. Ta'limsifatiniboshqarish. – T.: “Turon Iqbol”, 2006. – 590b.

[7] Yuldasheva G.V. Innovative approach as a factor of modernization of the educational system. *Academia Globe: Inter-science Research*. ISSN: 2776-1010 Volume 3, Issue 10, Okt., 2022. 192-197-b.